दृष्टान्तस्तु सधर्मस्य वस्तुनः प्रतिबिम्बनम् ॥ ५० ॥

सधर्मस्येति प्रतिवस्तूपमाव्यवच्छेदः । अयमपि साधर्म्यवैधर्म्याभ्यां द्विधा । क्रमेणोदाहरणम्—

'अविदितगुणापि सत्कविभणितिः कर्णेषु वमति मधुधाराम् ।
अनधिगतपरिमलापि हि हरति दृशं मालतीमाला ॥'

'त्वयि दृष्टे कुरङ्गाक्ष्याः स्रंसते मदनव्यथा ।
दृष्टानुदयभाजीन्दौ ग्लानिः कुमुदसंहतेः ॥'

'वसन्तलेखैकनिबद्धभावं परासु कान्तासु मनः कुतो नः ।
प्रफुल्लमल्लीमधुलम्पटः किं मधुव्रतः काङ्क्षति वल्लिमन्याम् ॥'

इदं पद्यं मम । अत्र 'मनः कुतो नः' इत्यस्य 'काङ्क्षति वल्लिमन्याम्' इत्यस्य चैकरूपतयैव पर्यवसानात्प्रतिवस्तूपमैव । इह तु कर्णे मधुधारावमनस्य नेत्रहरणस्य च साम्यमेव, न त्वैकरूप्यम् । अत्र सामर्थ्यसमर्थकवाक्ययोः सामान्यविशेषभावोऽर्थान्तरन्यासः । प्रतिवस्तूपमादृष्टान्तयोस्तु न तथेति भेदः ।

संभवन्वस्तुसंबन्धोऽसंभवन्वापि कुत्रचित् ।

रवन्तिदेशोत्पन्ना नारीः । विनाशब्दोऽत्र भिन्नार्थः ॥ दृष्टान्तालंकारमाह—**दृष्टान्त इति** । सधर्मस्य सदृशस्य वस्तुनः सामान्यधर्मस्य प्रतिबिम्बनं प्रणिधानगम्यसाम्यत्वम् । अत्रापि वाक्ययोरित्यनुवर्तते । तेन 'भल्लापवर्जितैः' इत्यत्र नातिव्याप्तिः । एकवाक्यत्वात् ॥ **अयमपि** दृष्टान्तोऽपि । **स्रंसते** नश्यति । **ग्लानिः** संकोचः । मदनव्यथाग्लान्योः संतोषविरोधित्वात्साम्यम् । अनयोः सत्त्वासत्त्वाभ्यां वैधर्म्यम् । **इह त्विति** । प्रीतिजनन एव पर्यवसानादैकरूप्येऽपि प्रीतेर्वैलक्षण्याद्वैलक्षण्यमिति भावः । **अत्रेति** । प्रतिवस्तूपमादृष्टान्तयोरित्यर्थः । न तथा न सामान्यविशेषभावो न वा समर्थ्यसमर्थकभावः ॥ निदर्शनालंकारमाह—**संभवन्निति** । असंभवन् बा-

---

1. दृष्टान्त इति । तदुक्तम्—'दृष्टान्तः पुनरेतेषां सर्वेषां प्रतिबिम्बनम्' इति । त्वयि दृष्ट इत्युदाहरणस्य मूलभूता तु—'त्वयि दृष्ट एव तस्या निर्वाति मनो मनोभवज्वलितम् । आलोके हि हिमांशोर्विकसति कुसुमं कुमुद्वत्याः ॥' इति प्रकाशोदाहृता आर्या । अत्र नायकहिमांशोर्नायिकाकुमुद्वत्योस्तद्रूपयोः संबन्धिपदार्थयोस्तथा मनःकुसुमयोरुपमेयोपमानयोर्निर्वाणविकासयोश्च बिम्बप्रतिबिम्बभाव इति साधर्म्येण दृष्टान्तः । एवं च कार्य इति प्रतिवस्तूपमोदाहरणे तृतीयचरणे 'आवन्त्य एव निपुणाः' इत्याकरस्थपाठे तु साधर्म्यमेव ॥